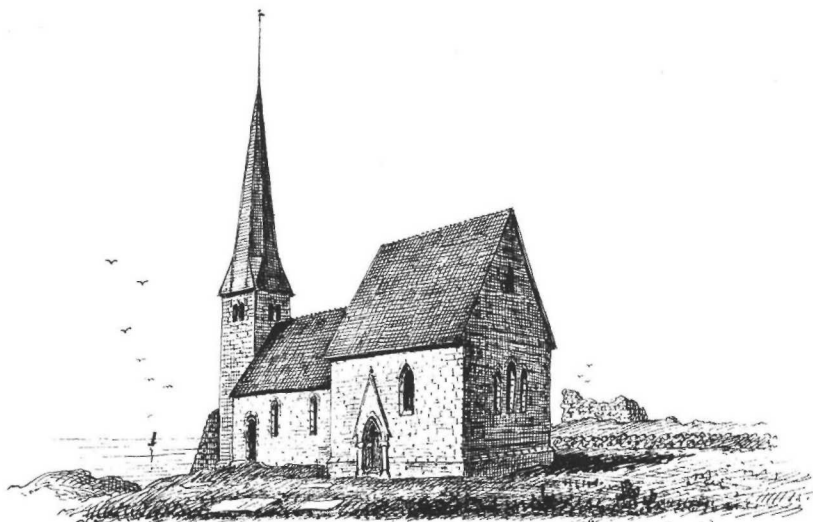

Frøjels kyrka

Frøjels kyrka och kastal på sin höga klippa nära kusten var under medeltiden väl ägnad som försvarsanläggning för den omgivande bygden. Äldst i klövsadelskyrkan är det romanska långhuset från 1100-talets slut. Tornet uppfördes under 1200-talets förra hälft och det stora koret senast omkring år 1300 som ersättning för ett mindre, romanskt.

Sommaren 1799 antecknar C. G. Hilfeling från sitt besök i Frøjel (Fm 57: 6, s. 132, 134): »Ankommen til Frøjel besøgs kyrkan, som är Annexe til Klinte; liggande på en höjd några 100de steg ifrån Hafsstranden med en den härligaste utsigt af kringliggande vackra landskap och Hafvet i Vester, där ögon och Sinnen njuta dagelig förnöjelse af de många här förbi seglande Skeppen. Mot 100de steg Norr från kyrkan, sågs en Ruine af Et fyrkantigt Torn (Kastal) . . . En gammal Söndrig och måslupen Runsten låg äfven på kyrkogården.» Hilfeling lät rengöra stenen och kunde sedan urskilja några ord i det vänstra runbandet. I samband med kyrkorestaureringen 1935–38 placerades denna gravsten (G 161) i golvet i kyrkans mittgång. Ett tiotal liknande, medeltida gravstenar med kors och inskriftsram men utan inskrifter fick samtidigt sin plats i kyrkogolvet. Två av dem har använts för senare minnesinskrifter (1661). 1971 upptäcktes en kort putsristning (G 162) på den norra korväggen.

161. Frøjels kyrka

Pl. 24

Litteratur: L 1756, 1757, S 114, 115, F 58, 59, W 206. C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (hs Fm 57:6 i Kungl. Bibl.), s. 134, 166; N. J. Ekdahl, *Resa på Gotland* 1826 (ATA), s. 15; P. A. Säve, *Reseberättelse* 1864 (ATA), s. 297, *Gotland* 1864 (hs S 40 n i UUB), s. 196; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1936 (UUB), s. 37; *Sveriges kyrkor*, Gotland bd 3 (1942), s. 364; H. Wideen, *Gotlands gravstenar* 1945 (ATA); E. Wessén, *Anteckningar* 1954, 1961 (ATA).

Äldre avbildningar: A. Edle foto 1936 (ATA); I. Anderson o. E. Wessén foto 1961 (ATA).

Gravhäll med runinskrift. Den ligger i långhusets mittgång, tredje stenen från V.

Stenen observerades första gången av C. G. Hilfeling 1799 liggande »på kyrkogården» (se ovan). N. J. Ekdahl ger ingen lokalbestämning i sin uppteckning 1826. Relationen mellan Hilfelings och Ekdahls

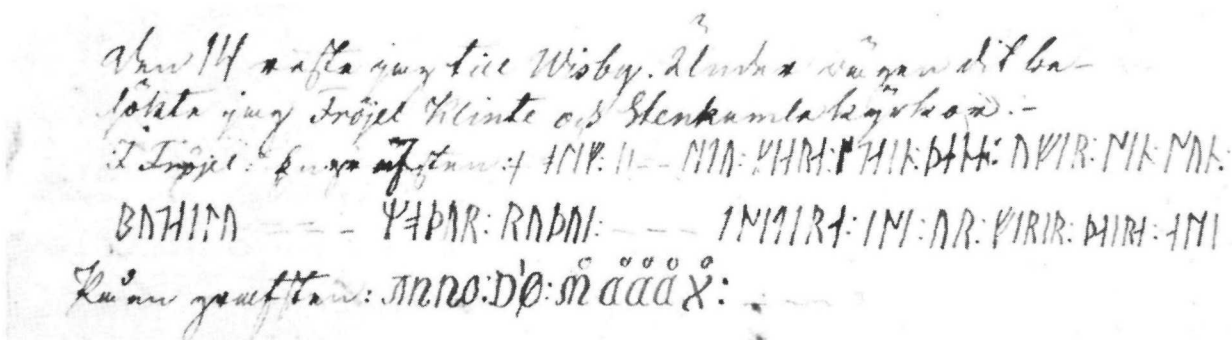

Fig. 17. G 161. Fröjels kyrka. Efter uppteckning av N. J. Ekdahl.

uppgifter (båda utan bilder) har varit svårbedömd för J. G. Liljegren som i Runurkunder 1833 registrerar inskriften med två nummer (L 1756 och 1757), sammalunda Carl Säve i Gutniska urkunder 1859 (S 114 och 115), och P. A. Säve tvekar om identiteten hos den runsten som han 1864 funnit »nu inlagd och dold uti en afsats-trappa å kyrkogården [S 40 n: 'v. å k:ogården']», så att man omöjligen af den svaga teckningen med någon säkerhet kan igenkänna den» (Reseber.). Det är denna belägenhet som också noterats av O. v. Friesen 1936: »Stenen har förr legat med halva sin bredd i trappan till v. stigluckan.» Eftersom praktiskt taget hela stenen har varit tillgänglig för Ekdahl, bör den ha blivit trappsten någon gång mellan 1826 och 1864. Sin nuvarande placering fick den i samband med den omfattande inre kyrkorestaureringen 1935–38, då trägolvet ersattes med stengolv av gamla gravhällar och stenplattor, som för ändamålet insamlats i socknen. I detta läge undersöktes den 1954 av E. Wessén.

Grå kalksten. Formen är trapetsoid. Nedre vänstra hörnet är bortslaget. Längd 2,10 m, bredd 1,31–ca 1,05 m. På mitten finns rester av ett ristat ringkors. Utefter stenens kanter löper ett inskriftsband. Texten, som icke helt rymts inom bandet, har avslutats innanför fotändans runband. Stenytan är hårt sliten och inskriften till stora delar skadad eller helt utplånad. I somliga runor kan endast de huggna spår som ligger djupare än stavarnas botten skönjas.

Inskrift (supplerad efter N. J. Ekdahl, här fig. 17):

+ [o]l - f : [... litu : kiara : stain : pana : ufir : sin : sun : b] uſai[-u] - - - - - s - afipi
 ... - oþur ruþu - ... bat - r noþ ... ur : firir þaira ſial - - - - - u - - - - - | - l - n
 ... - - a - - - :
 110

»Olav ... läto göra denna sten över sin son Botair(?) ... Rodvi ... Pater noster för deras själar ...»

Till läsningen: Korset mitt i övre runbandet som markerar inskriftens början är mycket tydligt. Runorna **a**, **o**, **n** och **t** har ensidiga bistavar. Av **l o** finns nu inga spår, däremot av hela följande runa samt huvudstavarna i r. 3 och 4, av den sistnämnda även ett stycke av ena bistaven. Skiljetecknet efter **4 f** är tydligt. Sedan har inskriften så när som på en enstaka huvudstav helt nöts bort före en tydlig **u**-runa i högra runbandet som förmodligen är identisk med Ekdahls 34 **u**. Av följande runa återstår huvudstaven, av r. 37 översta delen av en huvudstav. Därefter kan, fransett 47 **s** av gotländsk typ, endast rester av huvudstavar svagt skönjas före 49 **a**. Runföljden 49–53 förefaller säker. Om r. 51 haft bistavar borde rester ha kunnat iakttagas. Intet skiljetecken efter 50 **f**. Före r. 54 i fotändans runband finns utrymme för en runa, men några säkra spår av en sådan kan nu varken ses eller kännas. Av r. 54 urskiljes nedre delen av

en lodrät stav, huvudstav i **m** eller bistav i **r**, men ingen annan bistav; kring runans topp smärre ytskador. Inga spår av övre bistaven i 55 **o**, men den bevarade (nedre) bistavens läge talar för att runan har varit **o**. Skiljetecken saknas mellan 58 **r** och 59 **r**. Av 63 **i** och följande runa återstår bara korta stumpar nedtill. Ett 15-tal runor torde ha gått förlorade med det bortslagna hörnet. Runföljden 65–88 är säker, ehuru några runor är skadade och en **t**-runa mellan 72 **s** och 73 **u** helt försvunnen. Mitt på runan 68 är en skada som gör det omöjligt att avgöra om runan har varit stungen. Intet skiljetecken efter 69 **r**, ej heller efter 79 **r** och 84 **a**, däremot efter 74 **r**. R. 85 har utseende av en **l**-runa men är en **s**-runa som förlorat tredje leden. Efter tre huvudstavar (89–91) ett förnött parti med utrymme för ett par runor. Därefter syns en tydlig **u**-runa (92) följd av en runa med utseende av **l**, vilken dock utan hinder också kan ha varit **s**. I slutet av vänstra runbandet obetydliga spår av åtta runor (94–101) som ej kan bestämmas. Längst till vänster i övre kortändans skriftband en huvudstav utan spår av bistav (102). Av texten innanför skriftbandet (r. 103–112) återstår mycket obetydliga rester. Endast tre runor förefaller säkra (104, 106, 109). Skiljetecknet efter r. 112 är tydligt.

Hilfeling (Fm 57: 6, s. 166): »Runstenen på Frøjels kyrkogård besågs efter rengörningen, hvilken likväl var så förstörd och förnött, att med möda endast desse orden kunde samlas: **bipir : fyri : peira : sialum** :. Denna läsning redovisas i L 1757 och S 115. – Ekdahl (återgivet i L 1756 och S 114): + **ol - f ... litu : kiara : stain : pana : ufir : sin : sun : butai - u ... mopur : rupui : ... - s - t - ra : - s - : ur : firir : paira : a - - -** ... (r. 38 har i uppteckningen utseende av **l**, men är sannolikt **r** med nedre delen av bistaven borta). – v. Friesen (Anteckn. 1936): »Inskriften nästan helt utsliten varför knappt ngt helt ord kan läsas» ... **-pur ruðu** ... – Wessén (1964): »Endast enstaka runor äro svagt skönjbara + ... **af aipi** ... **-opur rudui** ... **-ur firir paira sial** ...» I ett senare utkast till manus redovisas runföljden 47–63 mera i överensstämmelse med ovanstående: **s - af ipi [m] opur [:] rupui**.

Gravstenen har synbarligen ombesörjts av föräldrarna till den döde Botair. Faderns namn är *Olafr*, moderns har gått förlorat, i varje fall i ingressen. Runföljden 33–38 måste vara det välbelagda men tämligen sällsynta mansnamnet *Bot(g)air*, som är känt från G 36 (se detta nummer) och G 61 samt dessutom från G 163 Mulde i Frøjels sn en fjärdingsväg norrut från kyrkan, en förflis, som på konsthistorisk grund daterats till slutet av 1200-talet (M. Rydbeck och B. G. Söderberg, muntligt). Den nötta gravstenen G 161 är inte lika lätt att tidsbestämma, men det finns ingenting som hindrar, att den är från tiden omkring 1300 eller förra hälften av 1300-talet, och att samme Botair avses i båda inskrifterna eller i varje fall att släktskap råder.

Att gravtexten avser flera personer än Botair framgår av pronomenet *þaira*, som ingår i en vädjan om förbön för de dödas själar.

Bönen Pater noster nämnes också i G 35, 44(?), 60, 62, 168, nyfynd i Hablingbo kyrka (Fornvännen 1971, s. 202) samt i G 67, 115, 166, de tre sistnämnda beläggen med *u*-vokal i ändelsen.

Oklar till innehållet är runföljden 39–64. Man urskiljer den oblika formen av ett släktskapsord, *moðir* (i ett par smärre ytskador på ömse sidor om toppen av r. 54 kan **m**-bistavar ha legat, så har Ekdahl läst) eller *broðir* (med hänsyn till utrymmet för en runa före r. 54), kasus ovisst. Vidare kvinnonamnet *Roðvi*, vars böjningsform inte framgår. Det är inte ens klart, att de båda orden hör ihop. Frågan måste lämnas öppen. Namnet *Roðvi* är sällsynt. Det förekommer också i G 13(?), 33, 63, 100, enligt SMP-samlingarna dessutom i ett belägg från Kalmar 1416, i övrigt är det såvitt jag vet okänt utanför Gotland.